

УДК 613.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.10>

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОБІГ ЦИВІЛЬНОЇ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Каменський Д.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та кримінології
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0002-3610-2514*

Клименко С. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права та кримінології
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0009-0004-2629-2133*

Каменський Д.В., Клименко С.В. Реформування законодавства про обіг цивільної зброї в Україні як перспективний напрям протидії організованих злочинності.

Стаття присвячена аналізу перспектив нормативного регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї в Україні, зокрема у контексті пошуку шляхів протидії організованих злочинності. Автори розглядають проблему неконтрольованого поширення зброї, пов'язаного з триваючою війною, та аналізують законодавчі ініціативи, передусім проєкт Закону № 5708 «Про право на цивільну вогнепальну зброю». Вони наголошують на необхідності балансу між правом громадян на самозахист і запобіганням криміналізації суспільства, звертаючи увагу на досвід інших країн (США, Швейцарії, Чехії), де легалізація зброї в суспільстві супроводжується суворим контролем.

Окрему увагу приділено аналізу міжнародних зобов'язань України, зокрема виконанню вимог Протоколу ООН проти незаконного обігу вогнепальної зброї, що є доповненням до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Особливий акцент робиться на необхідності створення єдиної державної системи обліку зброї та посилення міжнародної співпраці у цій сфері. Автори пропонують конкретні рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази, які дозволять Україні ефективніше протидіяти загрозам, пов'язаним із незаконним поширенням вогнепальної зброї, одночасно забезпечуючи законні права громадян на необхідну оборону.

У статті запропоновано аргументи «за» і «проти» легалізації зброї, включаючи потенційні ризики, такі як зростання насильства, корупція в системі видачі дозволів та використання зброї злочинними угрупованнями. Автори пропонують комплексний підхід до регулювання, який би поєднував лібералізацію з посиленням відповідальності та створенням ефективних механізмів обліку й контролю. Висновки роботи підкреслюють необхідність реформи законодавства з урахуванням міжнародних стандартів і внутрішніх викликів, пов'язаних з безпекою громадян та профілактикою злочинності.

Автори обґрунтовують необхідність створення прозорих механізмів обліку, посилення контролю й одночасної лібералізації законодавства, що дозволить громадянам реалізувати конституційне право на самозахист без загрози для суспільної безпеки. Зроблено висновок, що розвиток нормативної бази у цій сфері має бути виваженим і відповідати як внутрішнім викликам, так і міжнародним стандартам протидії організованій злочинності.

Ключові слова: вогнепальна зброя, легалізація, суспільство, організована злочинність, громадська безпека, міжнародний досвід, декриміналізація.

Kamensky D.V., Klymenko S.V. Reforming the legislation on the circulation of civilian weapons in Ukraine as a promising direction for combating organized crime.

The research paper is devoted to the analysis of the prospects for regulatory regulation of the circulation of civilian firearms in Ukraine, in particular in the context of finding ways to combat organized crime. The authors consider the problem of uncontrolled proliferation of weapons associated with the ongoing war, and analyze legislative initiatives, primarily the draft Law No. 5708 "On the Right to Civilian Firearms". They emphasize the need for a balance between the right of citizens to self-defense and the prevention of criminalization of society, drawing attention to the experience of other countries (USA, Switzerland, Czech Republic), where the legalization of weapons in society is accompanied by strict control.

Special attention has been paid to the analysis of Ukraine's international obligations, in particular, the implementation of the requirements of the UN Protocol against the Illicit Traffic in Firearms, which is an addition to the UN Convention against Transnational Organized Crime. Special emphasis is placed on the need to create a unified state system of weapons registration and strengthen international cooperation in this area. The authors offer specific recommendations for improving the regulatory framework that will allow Ukraine to more effectively counter the threats associated with the illegal spread of firearms, while ensuring the legitimate rights of citizens to necessary defense.

The research offers arguments for and against the legalization of weapons, including potential risks such as increased violence, corruption in the licensing system, and the use of weapons by criminal groups. The authors propose a comprehensive approach to regulation that would combine liberalization with increased accountability and the creation of effective accounting and control mechanisms. The conclusions of the work emphasize the need for legislative reform taking into account international standards and domestic challenges related to the safety of citizens and crime prevention.

The authors justify the need to create transparent accounting mechanisms, strengthen control, and simultaneously liberalize the legislation, which will allow citizens to exercise their constitutional right to self-defense without threatening public safety. It was concluded that the development of the regulatory framework in this area should be balanced and meet both domestic challenges and international standards for combating organized crime.

Key words: firearms, legalization, society, organized crime, public security, international experience, decriminalization.

Постановка проблеми. Збройна агресія РФ проти України, розв'язана у 2014 році, суттєво змінили суспільні підходи до питань безпеки, самооборони та правової свідомості громадян. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема неконтрольованого обігу зброї: разом із підвищенням попитом на засоби захисту, серед населення з'явилася значна кількість нелегальної вогнепальної зброї, що надходить як із зони бойових дій, так і з інших джерел.

Відсутність належного законодавчого регулювання створює ризики для громадської безпеки, ускладнює діяльність правоохоронних органів та породжує правову невизначеність щодо володіння і використання такої зброї. У цих умовах нагально постає потреба у впорядкуванні нормативної бази, що регулює обіг цивільної зброї, з урахуванням сучасних викликів та досвіду інших держав.

Питання перспектив нормативного регулювання обігу цивільної зброї в Україні потребує нагального аналізу та законодавчого вирішення з урахуванням досвіду держав, які мають усталені правові традиції у цій сфері, та поточних викликів, з якими стикається українське суспільство в умовах відбиття збройної агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом питання правового регулювання обігу цивільної зброї значно активізувалось. Це питання було предметом наукових розвідок таких вітчизняних вчених, як А. Данилевський, О. Боднарчук, О. Бусол, Є. Зеленський, Ф. Зуров, П. Фріс, Р. Чорнобривець, А. Шепелева, а також деяких інших.

Метою цієї роботи є дослідження, із урахуванням ключових аргументів «за» і «проти», перспектив правового регулювання обігу цивільної вогнепальної зброї в Україні.

Виклад основного матеріалу. 21 червня 2021 р. у Верховній Раді України було зареєстровано Проект Закону про право на цивільну вогнепальну зброю (за № 5708). Згодом, 11 лютого 2025 р., цей документ було включено до порядку денного законодавчого органу [1].

Метою цього нормативного акта, за задумом його авторів, стало підвищення рівня правової визначеності та законності у сфері регулювання відносин, пов'язаних з цивільною вогнепальною

зброєю. Цей документ спрямований на законодавче закріплення правового режиму власності на зброю, визначення основоположних прав і обов'язків громадян та юридичних осіб щодо виробництва, придбання, володіння, використання й розпорядження зброєю та боєприпасами, а також на врегулювання інших правовідносин, безпосередньо пов'язаних з цими питаннями.

Варто звернути увагу на текст пояснювальної записки до розглядуваного законопроекта, зокрема на певні цифри, нормативні приписи та факти, що обґрунтовують потребу у володінні цивільною вогнепальною зброєю. Саме пояснювальна записка розкриває законодавчу мету та загальний сенс ухвалення відповідного закону в галузі регулювання цивільної вогнепальної зброї.

Автори документа наголошують на тому, що право людини на життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і особисто безпеку належать до природних прав людини і повинні захищатись у демократичній, правовій країні усім масивом нормативно-правових актів. Конституція України (ст. ст. 3, 27, 29, 30 Конституції України) та норми інших галузей права (наприклад, ст. 36 Кримінального кодексу України) відповідним чином забезпечують охорону цих природних прав. Однак це є вкрай недостатнім і потребує подальшого правового вдосконалення. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми, на думку авторів законопроекту, є ухвалення закону, який регулюватиме питання забезпечення громадянами держави права на активний особистий захист свого життя та здоров'я, а також життя та здоров'я навколишніх від злочинних посягань, в стані крайньої необхідності за допомогою вогнепальної зброї, а також приведення існуючого нормативного регулювання в питанні зброї у відповідність до норм Конституції. Одночасно потрібно зважати на те, що вогнепальна зброя являє собою об'єкт власності, на який поширюється особливий режим регулювання, що може бути здійснений виключно Законом України. Вогнепальна зброя є найефективнішим засобом реалізації громадянами конституційного права на самозахист. Переважна більшість розвинених країн світу (усталених демократій) забезпечили таке право своїм громадянам, що сприяло зменшенню кількості насильницьких злочинів проти особи та корисливо-насильницьких злочинів проти власності.

Світовими лідерами у володінні населенням вогнепальною зброєю є США, Швейцарія та Фінляндія з показником від 88 до 45 одиниць цивільної вогнепальної зброї на 100 осіб. В Україні цей показник становить лише 5,5 одиниць. Досвід країн пострадянського простору – зокрема Балтії, Грузії та Молдови, доводить, що забезпечення громадянам права на самозахист за допомогою цивільної вогнепальної зброї протягом року з моменту ухвалення відповідних законів знижує абсолютну кількість зазначених злочинів на 40–60%, позитивно впливає на структуру та динаміку злочинності в країні. Водночас, введення жорстких правил і обмежень щодо володіння цивільною зброєю у Великій Британії, яке було здійснене свого часу, призвело до стрімкого зростання кількості злочинів проти особи та корисливо-насильницьких злочинів. Так, кількість злочинів з використанням насильства, за останні роки має тенденцію до збільшення.

Наразі обіг цивільної вогнепальної зброї законодавчо врегульовано спеціальними законами у всіх країнах Європи та у більшості пострадянських країн. Досвід вищезазначених країн засвідчує, що офіційно зареєстрована цивільна зброя використовується при вчиненні умисних злочинів менш ніж у 0,001% випадків від загальної кількості злочинів. Сьогодні, за інформацією МВС України, громадяни легально володіють вогнепальною зброєю у загальній кількості близько 1,3 млн одиниць, при цьому випадків використання легальної зброї (включно з необережними поводженням та випадками застосування зброї для необхідної оборони), є надзвичайно мало. У загальній масі злочинів цей показник не перевищує 0,00006%, а серед насильницьких і корисливо-насильницьких злочинів, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї – 0,001%. В основному при вчиненні злочинів застосовується нелегальна вогнепальна зброя, кількість якої в Україні надзвичайно велика [2].

За даними організації Small Arms Survey (Женева, Швейцарія), яка досліджує питання обігу нелегальної вогнепальної зброї у світі, в Україні в незареєстрованому обігу перебуває від 3 до 5 млн. одиниць вогнепальної зброї. Наявність збройного конфлікту на Сході України призвела до того, що з зони бойових дій на територію України потрапило, за деякими оцінками, від 700 до 800 тисяч одиниць вогнепальної зброї. Звичайно, що більшість з них перебуває в руках у громадян, які не мають наміру використовувати її в якості знаряддя злочину, але велика кількість з неї могла потрапити і в руки злочинного елемента [3]. Прийняття пропонованого закону стимулюватиме тих громадян, які на сьогодні володіють вогнепальною зброєю незаконно, легалізувати її, що позитивно вплине на загальну криміногенну ситуацію, полегшить процес розкриття та розслі-

дування злочинів. Слід зазначити, що законодавче врегулювання права власності на зброю має потужний запобіжний потенціал. Ситуація полягає у тому, що для злочинця сьогодні не складає великих проблем придбати вогнепальну зброю, тоді як законослухняні громадяни залишаються беззбройними і не мають реальної можливості використати своє конституційне право на захист, передбачене статтею 27 Конституції України. Зважаючи на те, що держава наразі не в змозі забезпечити своїх громадян від злочинних посягань, володіння громадянами вогнепальною зброєю буде визначальним стримувальним фактором для значної частини злочинців.

Далі звернемо увагу на окремі проєктовані нормативні приписи. Проєктом Закону, серед іншого, передбачається: впровадження поняття права власності на цивільну вогнепальну зброю; визначення умов та процедур отримання дозвільної документації; класифікація видів цивільної вогнепальної зброї; нормативне закріплення порядку видачі медичного висновку щодо відсутності протипоказань до володіння зброєю, із застосуванням спеціалізованої інформаційної системи та електронного підпису; створення та функціонування Єдиного державного реєстру цивільної вогнепальної зброї; регламентація реалізації прав і виконання обов'язків власників зброї; визначення порядку набуття права на зброю та боєприпаси; встановлення механізму страхування цивільної відповідальності власників; інші положення.

Варто зауважити про те, що розглядуваний законопроект поєднує лібералізацію правил цивільного обігу зброї з одночасним посиленням відповідальності за її незаконне використання, що має на меті забезпечити баланс між правами громадян та вимогами суспільної безпеки.

У запропонованому фрагменті нормативно-правового тексту описується регулювання спеціального обігу вогнепальної зброї та бойових припасів в Україні, а також встановлюється порядок обліку цивільної вогнепальної зброї через Єдиний державний реєстр. У статті 9 акцентовано, що зброя, яка належить юридичним особам і має статус державної таємниці або перебуває на озброєнні силових та правоохоронних органів, включається до категорії спеціального обігу. У цю категорію може входити зброя всіх типів, у тому числі заборонена для цивільного обігу. Така зброя підлягає спеціальному режиму використання, однак це не виключає можливості існування у цивільному обігу ідентичних моделей за умови дотримання вимог законодавства.

Спеціальний обіг вогнепальної зброї регламентується окремим порядком, встановленим відповідно до чинного законодавства України. Водночас передбачено можливість переведення одиниць зброї зі спеціального до цивільного обігу у визначеному законом порядку. Всі одиниці зброї, що перебувають у спеціальному обігу, обов'язково фіксуються у відповідному розділі Реєстру, що сприяє централізованому контролю та обліку таких об'єктів.

Далі, у статті 10 розкриваються принципи створення та функціонування Єдиного державного реєстру цивільної вогнепальної зброї. Реєстр є державною інформаційною системою, що знаходиться у власності держави, а всі майнові права на програмне забезпечення та інформацію, що обробляється, також належать державі. Уряд України наділений повноваженнями визначати структуру, порядок функціонування та доступу до Реєстру, з урахуванням вимог щодо кібербезпеки, захисту персональних даних і міжнародних зобов'язань.

Свою чергою, Міністерство внутрішніх справ України визначено держателем Реєстру, на якого покладаються обов'язки щодо його створення, функціонування, забезпечення безпеки та контролю достовірності внесеної інформації. Облік цивільної вогнепальної зброї передбачає низку процедур: від реєстрації інформації до перевірки правових підстав володіння зброєю, аналізу маркування та звірки з державними реєстрами. Запровадження подібного реєстру має на меті посилення державного контролю у сфері обігу зброї та підвищення прозорості у питаннях, пов'язаних із її використанням.

С.В. Мельник та О.В. Грецьких справедливо констатують, що станом на початок 2022 року в Україні склалися об'єктивні умови, зокрема соціально-правового характеру, які обґрунтовували необхідність ухвалення модельного закону про обіг зброї. Такий нормативний акт мав би врегулювати цивільне володіння зброєю за зразком правових систем більшості розвинених країн світу.

Основні положення законопроекту № 5708 «Про право на цивільну вогнепальну зброю» свідчать про прогресивний характер обраної концепції правового регулювання. Цей документ є юридично сучасним, він відповідає сучасним науковим підходам та базується на кращих міжнародних практиках, зокрема щодо чіткого визначення базових термінів, таких як «зброя» та «обіг зброї» [4, с. 253].

Важливо також додати, що ст. 50 проекту Закону передбачає, бодай у загальних рисах, механізм відповідальності за порушення правил обігу цивільної вогнепальної зброї. Так, у документі

зазначено, що у випадку порушення законодавства в сфері обігу цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї, винна особа несе кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та цивільно-правову відповідальність згідно із законодавством; а у випадку порушення встановлених цим Законом вимог щодо носіння цивільної вогнепальної зброї, винна особа несе виключно кримінальну відповідальність згідно із законодавством.

Свого часу деякі науковці критично охарактеризували пропозицію авторів (уже виключену) законопроекту щодо внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення шляхом доповнення його новою статтею 266-1 «Огляд особи, яка здійснює транспортування або носіння цивільної зброї, на стан алкогольного та/або наркотичного сп'яніння (нетверезий стан)». Проте, при детальному аналізі стає очевидною невідповідність запропонованої редакції чинному правовому полю. Зокрема, як зауважили фахівці, стаття 266 КУпАП, на яку посиляється проект, встановлює порядок відсторонення від керування транспортними засобами та суднами, а також регламентує проведення медичного огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, або ж на перебування під впливом лікарських засобів, що впливають на увагу та швидкість реакції особи. Отже, чинна редакція статті 266 КК уже містить розширений перелік станів, які можуть впливати на здатність особи адекватно реагувати, до яких належать не лише алкогольне й наркотичне сп'яніння, а також інші види сп'яніння (наприклад, внаслідок токсикоманії) та вплив певних лікарських препаратів [5, с. 257].

У другому умовному змістовному блоці цієї роботи варто більш докладно проаналізувати, які небезпеки може містити прагнення деяких суб'єктів законодавчої ініціативи легалізувати цивільну «зброю» – в контексті власне протидії проявам організованої злочинності, недопущення її зростання.

Деякі слова про релевантний зарубіжний досвід. Традиційно, питання щодо легалізації зброї на законодавчому рівні в різних країнах регулюється по-різному. Відповідно до критеріїв регулювання права осіб на озброєний захист, держави можна поділити на три основні групи:

- 1) країни, які повністю легалізували зброю і надали їй у вільний доступ – бодай із певними обмеженнями (наприклад, США);
- 2) країни, які легалізували зброю за умов проходження певної процедури (наприклад, Чехія, де застосовують попереднє тестування особи щодо отримання зброї);
- 3) країни, які не легалізували зброю взагалі або легалізували лише певні її види (наприклад, Україна, де легалізована довгоствольна зброя, а також Японія, де немає жодної одиниці зброї на тисячу жителів) [6, с. 132].

Що стосується кількості вогнепальної зброї на 100 осіб, то за статистикою: у США зареєстровано 90 одиниць на 100 осіб, у Швейцарії – 46 одиниць, у Франції – 32 одиниці, у Греції – 31 одиниця, у Німеччині – 30 одиниць. В Україні легально «озброєні» лише 6 осіб зі 100 [7].

Із метою наочної демонстрації релевантного зарубіжного досвіду, звернемося до трьох європейських юрисдикцій.

1. Естонія. У цій країні довгий час залишалося багато нелегальної зброї з часів Другої світової війни. Однак зараз її кількість значно зменшилась. Це стало можливим завдяки законам про зброю, ухваленим у 1991 та 2001 роках. Естонія стала однією з перших пострадянських держав, яка дозволила громадянам мати короткоствольну зброю для самозахисту. Крім того, дозволена і напівавтоматична зброя, але повністю автоматична дозволена лише для сил оборони (Кайтселійт).

Важливо: для забезпечення безпеки діють чіткі правила зберігання зброї, сувора перевірка навичок поводження з нею, а також реєстр власників.

Після вступу до ЄС у 2004 році Естонія посилила правила відповідно до європейських директив, особливо після терактів 2015 року. Загалом, закони Естонії щодо приватної зброї досить ліберальні порівняно з іншими країнами пострадянського простору.

2. Чехія. Після розпаду СРСР у Чехії відновили право володіння зброєю. У 2021 р. парламент закріпив це право в Конституції, зазначивши, що кожен має право захищати себе чи інших зі зброєю в руках згідно із законом.

Наразі в Чехії діє ліберальне законодавство щодо зброї. Люди можуть купувати зброю для самозахисту й носити її приховано, маючи спеціальний дозвіл. Цей дозвіл діє 10 років, але кожні 5 років треба проходити медичний огляд і підтверджувати підстави для володіння зброєю. Також дозволено зберігати заряджену зброю вдома, якщо є ліцензія. Втім, навіть маючи право на самозахист, використання зброї дозволене лише в крайніх випадках.

3. Швейцарія. У Швейцарії громадяни можуть носити зброю з 1997 р. Це одна з найбільш озброєних країн у світі. Зброя тут асоціюється з патріотизмом, захистом держави і демократичними цінностями. Люди можуть відкрито носити зброю з дозволом, який видається на 5 років. Для прихованого носіння треба пройти додаткові перевірки.

У 2019 р. ця європейська країна посилила своє законодавство згідно з директивами ЄС, що було підтримано на референдумі. Проте загалом політика щодо зброї у Швейцарії залишається ліберальною [8].

Отже, варто підкреслити: міжнародний досвід показує, що немає єдиного підходу до політики щодо зброї. Але очевидно, що чітке законодавство – важлива умова для безпеки суспільства. У контексті нашої наукової дискусії зауважимо: Україні також варто ухвалити відповідний закон, який допоможе зменшити незаконний обіг зброї та підвищити рівень громадського порядку. Однак підходити до цього потрібно зважено і збалансовано, щоб уникнути ризиків і досягти високої якості нормативного регулювання.

Свою чергою, критично проаналізувавши питання виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань у сфері криміналізації незаконного поводження з вогнепальною зброєю в контексті реформування кримінального законодавства України, А.О. Данилевський доходить висновку про те, що українське законодавство наразі не повною мірою відповідає вимогам Протоколу ООН проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її частин, компонентів і боєприпасів (додатковий Протокол до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2001 р.). Хоча Україна приєдналася до Протоколу ще в 2010 р., імплементація його норм у внутрішнє законодавство залишається фрагментарною і поверховою. Наприклад, і це варто підкреслити, досі відсутній єдиний закон, який би комплексно врегулював обіг вогнепальної зброї цивільного призначення, зокрема в частині ідентифікації, обліку, маркування зброї, імпорту/експорту та контролю за її обігом.

Крім того, вітчизняний науковець наголошує на тому, що в кримінальному законодавстві України існує низка прогалин. Наприклад, норми про незаконне виготовлення або контрабанду зброї не охоплюють усіх форм кримінально значущих діянь, передбачених у Протоколі. Законодавець також не враховує необхідність введення ефективних механізмів міжнародного співробітництва та контролю за ліцензуванням експорту/імпорту озброєнь, що є прямою вимогою ООН. Таким чином, на думку автора, українське законодавство потребує суттєвого доопрацювання для приведення його у відповідність до Протоколу ООН. Зокрема, це стосується як законодавчого визначення понять, так і криміналізації відповідних діянь, процедур міжнародної взаємодії та запровадження прозорих механізмів державного контролю над зброєю [9, с. 109–110]. І ця думка не поодинокі – варто погодитись, що в кримінально-правовій площині законодавцю ще варто попрацювати на вдосконаленням механізму кримінально-правового регулювання обігу зброї, у т.ч. з урахуванням новел щодо легалізації цивільної зброї.

Свою чергою, проаналізувавши в авторський спосіб аргументи «за» і «проти» легалізації вогнепальної зброї в Україні, Г.В. Гадзан та Д.В. Казначеева доходить висновку про те, що реформа збройної політики в Україні в такий спосіб може більше нашкодити, аніж принести користі. До негативних наслідків від легалізації зброї вони відносять зокрема такі: 1) зростання кількості вбивств і самогубств, адже уже наявність пістолета впливає на психіку людини, робить її більш агресивною та впевненою в собі; 2) збільшення випадків, коли люди будуть засуджені за перевищення меж самооборони, бо більшість не розуміє тонкощів закону щодо необхідної оборони; 3) більше злочинів зі зброєю, особливо у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння або через психологічний тиск; загроза для поліції та інших правоохоронців, адже більшість поліцейських наразі не готові боротися із збройними правопорушниками; 4) потрапляння зброї до рук злочинців і створення нелегального ринку через корупційні схеми; 5) зростання кількості та інтенсивності агресивних протестів і демонстрацій, які можуть перейти у збройні сутички і спричинити більше травмованих.

Із іншого боку, позитивні сторони легалізації зброї зводяться до такого: 1) додаткові надходження до бюджету від ліцензій і податків на власників зброї; 2) більша безпека в домі, особливо якщо там є цінні речі; 3) психологічний вплив на потенційних злочинців, які боятимуться діяти; 4) поліцейські зможуть швидше розслідувати злочини зі зброєю; 5) більш ефективний контроль і вилучення нелегальної зброї, яка випадково опинилась у громадян.

Українські автори резюмують: вільний доступ до зброї може теоретично зменшити деякі злочини, однак міжнародний досвід показує, що кількість постраждалих від інших злочинів, на-

впаки, зростає. Такий законопроект буде ефективним лише тоді, якщо населення буде готове до відповідальності і цінуватиме безпечне середовище [10, с. 57].

Із урахуванням наявних наукових позицій та практичних реалій, можна запропонувати декілька контраргументів щодо легалізації цивільної зброї – саме в контексті протидії оргзлочинності.

1. Легалізація як новий канал доступу до зброї. Не важко припустити, що організовані злочинні угруповання можуть використовувати цілком легальні механізми отримання зброї як спосіб маскування її незаконного використання. Через підставних осіб або корумпованих представників влади або ж співробітників компаній, які займаються торгівлею зброєю, злочинці можуть накопичувати значні арсенали зброї, прикриваючись легальним, «цивільним» статусом.

2. Недосконалість механізмів контролю та реєстрації, у поєднанні з корупціогенними чинниками. У випадку слабого державного нагляду за обігом зброї (чого не можна відкидати), а також у разі відсутності єдиної ефективної бази даних щодо власників, організована злочинність може використовувати прогалини для придбання вогнепальної зброї або ж незаконного її перепродажу, зокрема на чорному ринку.

3. Ризик легалізації трофейної чи викраденої зброї. Після завершення війни буде наявна значна кількість зброї, що перебуває «в тіні» (трофейна, не облікована або втрачена). Цивільний обіг може стати потужним новим каналом «відмивання» такої зброї через підроблені документи або фіктивні продажі чи інші операції.

4. Зростання насильства між злочинними угрупованнями, боротьба за перерозподіл сфер впливу. Ширший доступ до вогнепальної зброї може підвищити рівень збройного конфлікту між злочинними групами за сфери впливу, нелегальні доходи (контрабанда, наркобізнес тощо) або території. Це також суттєво ускладнює роботу правоохоронних органів.

5. Зброя як інструмент залякування та погроз. Організовані угруповання використовують зброю для демонстрації сили, залякування свідків, журналістів, підприємців або «опонентів» по кримінальному світу. Істотне збільшення можливостей доступу до зброї підвищує ризик її використання в цих цілях.

6. Паралельні озброєні структури. За умов нестабільності або недовіри до державних інститутів злочинні організації можуть створювати власні «воєнізовані підрозділи», прикриваючись при цьому формальною легальністю озброєння.

Варто зауважити, що ці актуальні питання наразі піднімаються на сторінках вітчизняної юридичної літератури. Зокрема на небезпеці різних форм «озброєння» організованих злочинних груп наголошує А.А. Вознюк у своєму монографічному дослідженні [11].

Варто резюмувати, що цивільний обіг зброї не є безпосередньо криміногенним фактором, але в умовах воєнного минулого, слабого контролю, корупції та недосконалості інституцій він може бути використаний організованою злочинністю для посилення своєї бойової спроможності, зміцнення впливу та ескалації насильства. А тому законодавча регламентація обігу зброї має поєднувати права громадян із превентивними механізмами безпеки для суспільства, передусім в частині недопущення масового потрапляння зброї до рук представників організованої злочинності.

Висновки. Сьогодні в нашій державі виникла нагальна потреба у тимчасовому перегляді нормативних підходів до регулювання цивільного обігу зброї. Це зумовило впровадження більш ліберального порядку щодо її отримання та застосування громадянами для самозахисту, а також звільнення від юридичної відповідальності за такі дії, за умови їх здійснення з метою протидії збройному нападу.

Існуючий наразі рівень правового регулювання важливого для суспільства питання щодо обігу зброї не сприяє належному врегулюванню відповідних суспільних відносин у вказаній сфері, а також не надає громадянам можливості реалізувати своє конституційне право на необхідну оборону.

При цьому потрібно врахувати, що концентрація всіх повноважень у руках одного органу виконавчої влади потенційно створює ризики корупції та сприяє розвитку бюрократизму в сфері обігу цивільної зброї. Це підвищує ймовірність виникнення значних корупційних ризиків.

Наявний дефіцит правового забезпечення контролю за обігом вогнепальної зброї та бойових припасів, а також застарілість чинної нормативної бази, не дозволяють громадянам ефективно та законно реалізувати своє право на самозахист, а органам державної влади – здійснювати належний контроль над обігом цивільної зброї.

Отже, розвиток українського законодавства в цьому напрямі є вкрай бажаним та затребуваним потребами українського суспільства, з урахуванням поточних викликів і загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект Закону України про право на цивільну вогнепальну зброю № 5708 від 25.06.2021 р. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/18c94962-03f5-4615-95e6-f61411fc9adc](https://itd.rada.gov.ua/18c94962-03f5-4615-95e6-f61411fc9adc).
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю». URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/c62b3599-f0a7-4ab9-9d8e-b88683654162](https://itd.rada.gov.ua/c62b3599-f0a7-4ab9-9d8e-b88683654162).
3. News from the UNG: presentation of research on criminal proceedings under Article 263 of the Criminal Code of Ukraine. URL: <https://www.smallarmssurvey.org/highlight/news-ung-presentation-research-criminal-proceedings-under-article-263-criminal-code> (дата звернення: 12.07.2025).
4. Грецьких О.В., Мельник С.В. Закон про зброю в Україні: воєнна необхідність чи вимога часу? *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 250–253.
5. Зеленський Є.С., Карпенко О.М. Законодавче підґрунтя права на цивільну вогнепальну зброю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 255–257. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/59.pdf.
6. Зуров Ф.Ф. Досвід зарубіжних країн щодо легалізації вогнепальної зброї та запровадження її в Україні: *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*. Харків: ХНУВС, 2021. С. 132–134.
7. Бусол О. Зарубіжний досвід легалізації вогнепальної зброї та можливість запровадження на території України. *Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ*. URL: http://www.nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2757:zarubizhnijdosvid-legalizatsiji-vognepalnoji-zbroji&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 12.07.2025).
8. Легалізація вогнепальної зброї: міжнародний досвід. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/legalizatsiya-vognepalnoyi-zbroyi-mizhnarodnyj-dosvid/> (дата звернення: 12.07.2025 р.).
9. Данилевський А.О. Виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань у сфері криміналізації незаконного поводження з вогнепальною зброєю в контексті реформування кримінального законодавства. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. № 3. С. 108–114.
10. Гадзан М.В. Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку: *Матеріали науково-практичної конференції курсантів і студентів (м. Харків, 18 квітня 2019 р.)*. Харків: ХНУВС, 2019. С. 56–58. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/18_04_2019/pdf/24.pdf (дата звернення: 12.07.2025).
11. Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: *монографія*. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.